

Úsilí velení armády o nové pojetí obrany ČSR po 2. světové válce

Skončila válka. Před našimi národy se otevřely nové cesty a možnosti rozvoje. Optimismus, nadšení a iluze našeho lidu pramenily nejen z porážky fašismu a z osvobození, ale i z Košického vládního programu, který dával konkrétní odpověď na otázku, jak a jakou novou republiku budovat. Budování nového státu poznamenávají od samého počátku značné těžkosti, hlavně v ekonomické oblasti. Český a slovenský národ je však pevně odhodlán zdolat všechny překážky a vybudovat novou demokracii, která mu zajistí šťastný život na dlouhou dobu.

Jinak tomu nebylo ani v armádě. Velení armády, komunisté a pokrokoví velitelé ihned po válce věnovali hlavní pozornost úkolům výstavby nové armády. Šlo v prvé řadě o to dát armádě co nejrychleji mírovou organizační podobu a vybavit ji alespoň tím nejnужnějším po stránce materiálně technické. Oba úkoly jsou v úzké souvislosti a nebylo snadné je splnit vzhledem k těžké poválečné hospodářské situaci.

Současně se v armádě začalo rozvíjet vojenskoteoretické myšlení. Bylo nutné promyslet obranu ČSR v nově vzniklých podmínkách v zemi a v Evropě. Demokratické armády vyžadovala i demokratizaci všech zásad vojenského myšlení. Bylo nut-

né podrobit kritice všechno chybné a špatné, co se neosvědčilo, a budovat nové zásady vojenského života a armády. Bylo nezbytné propracovat nové pojetí obrany a všechny otázky s tím související. Byly to takové otázky např. postavení ČSR v Evropě, otázka hlavního nepřítele, spojenců, budoucího charakteru války atd. Přistoupení k těmto otázkám znamenalo nejdříve rozebrat minulé pojetí obrany ČSR v souvislosti s historickými zkušenostmi československé státnosti. Jen tak bylo možné přistoupit k důkladnému promyšlení obrany naší země v nové situaci a podmínkách. Pro nedostatek místa a složitosti problému se omezím jen na základní charakteristický rys starého pojetí obrany ČSR.

Zahraniční politika předmnichovské republiky byla zaměřena na Francii, neboť v ní viděla vládnoucí buržoazie hlavního garanta naší samostatnosti. Jestliže tam hledala pomoc a vzor, nebylo tomu jinak ani ve vojenství. Vláda proto požádala o vyslání vojenské mise, která pomáhala při budování naší armády. Vojenská mise se stala nedílnou součástí generálního štábu čs. armády. Její příslušníci nemohli do výstavby naší armády vnášet samozřejmě nic jiného, než své názory na budoucí válku a na budoucí armádu.

Jaké však byly názory a praxe vojenské doktríny ve Francii? Francie byla jednou z mála zemí, která analyzovala zkušenosti z první světové války naprosto nedostatečně. Pohyb, manévr a tomu odpovídající prostředky, zejména hromadné použití tanků ke konci války, dávaly dostatečně jasno o příštím charakteru války. Vojenští teoretikové však zobecnili jako hlavní zkušenost — pozici obranu. To se odrazilo i ve strategii, která měla převážně defenzivní charakter. Konkrétním projevem tohoto pojetí obrany bylo na jedné straně budování silných opevnění, na druhé straně opomíjení výstavby moderních druhů zbraní.

Na počátku třicátých let, zejména od jejich poloviny, dochází ke kritice dosavadního pojetí obrany ČSR. Impulsem k tomu byl nejen růst fašismu v Evropě, ale též rozvíjející se vojenství v evropských státech, jako např. v Anglii, Německu a SSSR. Bvl zdůrazňován pohyb a manévr v nastávajících válečných akcích a význam tankových a mechanizovaných vojsk. To bylo něco nového ve srovnání s francouzskou vojenskou doktrínou.

Jak se tyto nové jevy ve vojenství prosazovaly v československém vojenství? Záviselo to především na velitelském sboru. Nutno říci, že jeho většina byla orientována na francouzskou vojenskou doktrínu. Tato orientace, zejména starších, je však natolik nesvazovala, by nepřihlíděli k novým jevům ve vojenství. Na druhé straně zde byla menší část velitelského sboru, věkově mladší, která cílevědomě prosazovala nové věci ve výcviku naší armády a při obraně ČSR. Prosazovala manévr, ofenzivnost bojových akcí a budování tankových a rychlých jednotek.

Výsledkem střetávání obou orientací je zajímavý vývoj v našem vojenství od roku 1935. Jednak se začala prosazovat oficiální linie, která se přiklání ke strategické obraně založené na pásmech pevností. Bylo zřízeno ředitelství opevňovacích prací (ŘOP) a začaly se opevňovat úseky s pásmy různého druhu opevnění. Zároveň se prosazovaly názory i té menší části velitelského sboru, jako: ofenzivní pojetí boje, motorizace a budování větších tankových jednotek apod. Tak vznikly pluky útočné vozby a v roce 1937 rychlé divize. Svědčí to o tom, že existovaly síly, schopné řešit obranu ČSR na základě nových poznatků ve vojenství.

Zdůrazněním strnulosti strategie naší obrany nevylučují a nestaví ji do protikladu manévrovému pojetí boje v armádě. Ve třicátých letech se tato forma boje prosazuje a zaujímá významné místo ve vý-

cviku velitelského sboru a vojsk. Rozbor cvičení a manévrů naší armády ve třicátých letech je toho důkazem.

Druhá světová válka ukázala, že malé státy se svým rozmístěním obyvatelstva a průmyslu byly velmi zranitelné. Týkalo se to všech států střední Evropy. Aby si mohly uchovat vlastní samostatnost, musily po válce založit obranu na principu zabránit agresii nepříteli, nepřipustit válku na svém území, která přináší velké lidské a materiálové oběti. Vyvstal požadavek pevné obrany státních hranic. Nebylo to nic nového, potvrdila se jen stará zásada, že žádná válka se nevyhraje jenom zaujetím obrany. Nemělo-li se v budoucnu doplatit znovu na obranu, organizovanou systémem pevností s obranným pásem, pak bylo nutné rozebrat příčiny rychlých průlomů obranných pásů a vyvodit z toho závěry.

Nové pojetí obrany a závěry pro budování armády musely vyplývat z kritiky starého pojetí obrany ČSR a z rozborů zkušeností druhé světové války, ale i z nové situace v Evropě a postavení ČSR v ní a ze všech otázek s tím souvisejících. Je nasnadě, že na všechny tyto otázky nebylo možné dát odpovědi najednou. Vše vyžaduje určitý čas. Podobně tomu bylo i s vyřešením nového pojetí obrany. První dvě poválečná léta jsou velkým úsilím vojenskoteoretického myšlení k nalezení nejoptimálnější varianty obrany republiky.

Naše národy nikdy nezapomenou, že osvození a obnovení státní a národní suverenity přišlo z Východu. Sovětský svaz a jeho Rudá armáda se hluboko ve psaly do myslí a srdcí našeho lidu. Klement Gottwald snad nejlépe vyjádřil to, co každý z nás cítil a chápal, kdž prohlásil na táboru lidu 7. listopadu 1945 v Brně: „Udržíme na věčné časy naše věrné přátelství se Sovětským svazem a tím také udržíme na věčné časy naši svobodu, nezávislou československou republiku“.¹⁾

I představitelé jiných politických stran uznávali význam SSSR: „Nikdy bez něho, nikdy proti němu, vždy pevně s ním bok po boku.“²⁾

Na vojenské poradě u prezidenta republiky dne 6. 6. 1945 prezident Beneš řekl: „...nutno od počátku vytvořit nezkalený poměr mezi námi a Rusy.“³⁾

Všeobecné nadšení a ocenění zásluh SSSR se nutně odrazilo i ve velitelském sboru armády. Ti, kdo se věnovali vojen-

¹⁾ Gottwald Klement: Deset let. Sborník statí a projevů. Praha, Svoboda 1948.

²⁾ Svobodné Československo, 16. 11. 1945.

³⁾ VHA, fond VKPR, čj. 1007, taj., 1945.

skutečným otázkám nového pojetí obrany, věnovali velkou pozornost významu tzv. „českého čtverce“. Shoda se projevila nejen v uznání jeho důležitosti, ale hlavně v tom, že „český čtverec“ musí být udržen až do příchodu spojeneckých vojsk.

Hned po osvobození se rozvíjejí názory na postavení ČSR a spojení. Náčelník Vojenského historického ústavu plukovník Smetánka napsal v červenci 1945 ve Svobodném Československu:

„...aby pracovali [vojenští organizátoři — pozn. E. Z.] již v míru v harmonickém souladu s naším nejbližším a největším spojencem se Sovětským svazem, který je svým ohromným vojenským potenciálem automaticky předurčen k vedoucí roli na frontě východní.“⁴⁾

Mnohem šířeji vysvětlil tuto otázku ministr národní obrany L. Svoboda v Prozatímním národním shromáždění (PNS) v prosinci 1945. Hovořil o tom, že z nového politického uclnění je nejdůležitější pro naši republiku sousedství se Sovětským svazem. Poukázal na to, že ČSR je výspou Slovanstva a v důsledku toho bude i prvním cílem nepřítelů. Z toho učinil závěr, že bude nutné po určitou dobu bránit se vlastními silami.⁵⁾ Význam tohoto projevu spočíval v tom, že poprvé byla na oficiální půdě parlamentu projednávána otázka obrany Československé republiky a výstavby armády.

Tyto závěry byly velkým podnětem pro rozvoj vojenskoteoretického myšlení zaměřeného k obraně státu. Projevilo se to v první polovině roku 1946 v souvislosti s přípravou na zasedání Armádního poradního sboru (APS), který měl posoudit obranu ČSR a navrhnout mírovou a válečnou organizaci armády.

Generál Fišera promýšlel nové pojetí obrany již během války. V r. 1942 napsal v Anglii článek o obraně ČSR. Na počátku r. 1946 se k této otázce znovu vrátil:

„... ČSR v budoucím válečném konfliktu bude součástí východního bloku a jako jeho na západ vysunutá část bude prvním cílem útoku ... budou to především Čechy — český čtverec ... které budou podrobeny všemožnému tlaku, aby přestaly být nebezpečným výběžkem.“⁶⁾

Stýčný důstojník hlavního štábu MNO ve Vojenském technickém ústavu (VTÚ) počátkem r. 1946 napsal ve své zprávě pro MNO:

„Ze spojenecké smlouvy SSSR možno předvídat strategický úkol naší armády

vyplývající ze zeměpisné polohy našeho státu, který je (v užším slova smyslu Čechy) ofenzivním výběžkem. Abyho mohlo být v případě války využito, musí je čs. armáda udržet až do příchodu ofenzivních armád spojeneckých.“⁷⁾

Velitel 2. vojenské oblasti generál Satorie ve své písemné přípravě na zasedání APS uvedl:

„Naše mezinárodní postavení je dnes nepoměrně příznivější, než před válkou. Spojenectví se SSSR již za války osvědčené společným bojem je nejcenějším přínosem pro zajištění naší budoucnosti. Zajišťuje nám hluboký týl. Pomoc spojenců je na dosah a usnadňuje nám splnit náš úkol před příchodem prvních posil spojence.“⁸⁾

Z citátů vyplývá, že existence Sovětského svazu a naše spojenectví s ním značně ovlivňovalo řešení problémů obrany ČSR. Významně ovlivňovalo celé vojenskoteoretické myšlení. Jinak tomu ani být nemohlo. Spojenectví vytvořilo zcela nové podmínky pro naši obranu. Od samotného počátku a naprosto jasně si to uvědomuje ministr národní obrany generál L. Svoboda.

Spojenectví se Sovětským svazem chápalo většina velitelů sboru jako nezbytné. Nejen to, vznikají i úvahy o nutnosti jednoty všeho Slovanstva. To se odráží v pochopení nového postavení ČSR a hlavně úkolu vyplývajícího z našeho spojenectví se Sovětským svazem.

Další ujašňování a upevňování naší obrany a spojenectví probíhá na jaře 1947. Takovým podnětem bylo jednání počátkem května mezi polskou a československou vládou o uzavření smlouvy. Byla již uzavřena smlouva s Jugoslávií. Polsko ovšem zajímalo naše vojenské představitelstvo mnohem víc. Proto také naše velení armády generálové Svoboda, Boček, Klapálek a Kasalický sledovali jednání po straně vojenské a průmyslové a z toho vyzvozovali závěry.

Dosavadní vývoj v ČSR i Polsku měl své zvláštnosti, zejména v politickém životě. Přesto však z vojenského hlediska bylo dost otázek, které se týkaly obou států. V Polské vládní delegaci však nebyla ani jediná vojenská osoba; tzn., že i v Polsku otázka armády nestojí v popřeh-

⁴⁾ Stanovisko představitelů MNO bylo toto: „Naše úsilí musí mít určité jasné hranice, dané již spojeneckými svazky: ty třeba určit, ohodnotit, realizovat — jinak pracujeme s řadou neznámých veličin a naše spojení zůstává na úrovni rámcovém a ideovém.“ (VHA, fond NNS, č. 11732, dův., 1947).

⁵⁾ Archiv čs. armády, Olomouc, fond 01508, č. 1250, taj., vel. 1946.

⁶⁾ Svobodné Československo, 22. 7. 1945.

⁷⁾ VHA, fond MNO — Pkm, č. 2332, 1945.

⁸⁾ VHA, fond VKPR, č. 68, taj., 1946.

dí, ale především problémy hospodářské. Ovšem musíme přihlídnout k tomu, že polským územím prošla dvakrát válka a tudíž zanechala mnoho škod.

Z jednání o smlouvě bylo jasné, že Polsko počítalo s vybudováním silného průmyslu v západní části Polska, kde již Němci vybudovali za války průmysl. Poláci neuvažovali o přesunu ani části průmyslu na východ, což prakticky znamenalo, že tuto západní část Polska budou hájit obranou na místě na čáře Odra-Nysa. Otázka hlavního nepřítele byla tudíž pro Polsko jasná. Z jednání dále vyplývalo, že Polsko usiluje o co neuzší hospodářsko-průmyslovou spolupráci a ČSR.

Vojenští představitelé na základě závěru, že Poláci budou bránit čáru Odra-Nysa, vyvodili, že Polsku bude velmi záležet na zajištění jižní boku, to znamenalo udržení českých zemí.

Bylo nutné vyjasnit, vzájemné potřeby a požadavky z hlediska společné obrany. Vojenskou spolupráci bylo třeba doplnit dohodami po stránce materiální přípravy, bez které nebylo možné vést válku. Bylo navrženo navázat styk s polským hlavním štábem a projednat nejdůležitější otázky vyplývající z vojenského spojení.⁹⁾

V souvislosti s promyšlením naší obrany a spojení se diskutuje, odkud hrozí nebezpečí agrese proti nám. Je promyšlena otázka hlavního nepřítele. Lze říci, že od počátku bylo za nejnebezpečnějšího potenciálního nepřítele považováno Německo.

Vedly k tomu především historické zkušenosti z období mezi dvěma světovými válkami, kdy fašisté, podporováni z Německa, vytvořili pátoú kolonu a významným dílem se podíleli a přispěli k rozbití naší republiky a k fašistické okupaci. Silně působila v podvědomí lidu historie bojů proti germanizaci. Nejvíce však působil na vědomí našich národů fašistický teror, který byl u nás uplatňován. Všechny tyto momenty vedly k zformulování závěrů, že Německo, přestože bylo poraženo, zůstane nadále naším hlavním nepřítelem.

Postupem času, na základě zkušeností získaných z vývoje Německa a hlavně politiky okupačních mocností, se za nebezpečnou považovala ta část Německa, kterou okupovaly západní mocnosti. Naš lid pečlivě sledoval plnění Postupimské dohody, hlavně proces denacifikace a demokratizace Německa. Přesvědčoval se, že tento proces probíhá značně odlišně v zónách okupovaných západními velmocemi od zóny okupované Sovětským svazem.

⁹⁾ VHA, fond NHŠ, čj. 11732, dův., 1947.

Velení armády si tuto skutečnost uvědomuje, ale nezůstává jen u toho. Spojuje ji s dalším faktem, a to s odsunutými a odsunovanými Němci. Revanšismus se začal ihned projevoval a měl podporu západních okupačních armád. Představitelé revanšismu získávali významné pozice v politickém životě Německa. Reálné nebezpečí se zvyšovalo předáváním moci do do rukou bývalých nacistů.

Jak se vyvíjely názory na určení hlavního nepřítele? Druhé oddělení generálního štábu koncem roku 1945 zpracovalo podklady pro plán zabezpečení hranic. V něm je řečeno:

„Ohrožení 1. řádu jihozápadní hranice Čech od Aše k pramenům Vltavy. V souvislosti s tímto prostorem nelze vyloučit, že by ohrožení jihozápadní části Krušnohoří, jakož i jižních Čech na směru Linec — České Budějovice bylo podřadnějšího rázu.“¹⁰⁾

V létě 1946 se k této otázce vyjádřil generál Satorie, ale daleko obsírněji. I on zastával stanovisko, že naším hlavním nepřítelem zůstává stále Německo. Ukázal, že na základě zkušeností je možné předpokládat tyto útočné směry: první na směru Berlín—Varšava a druhý ve směru na Balkán, podél Dunaje doprovázené akcemi proti ČSR. Akce proti naší republice předpokládal na těchto směrech:

- a) Regensburg—Všerubský průsmyk — Praha,
- b) Chemnitz — Chomutov — Louny — Praha,
- c) Vídeň — Brno — Ostrava,
- d) Linec — Kaplice — České Budějovice — Tábor.¹¹⁾

Otázka Německa jako hlavního nepřítele byla s konečnou platností uzavřena na zasedání Nejvyšší rady obrany státu (NROS) v červnu 1947, kde byla projednána otázka vybudování naší armády. Generál Svoboda ve zprávě, v níž hovořil o zabezpečení našich západních hranic, nehovořil o Německu, ale o našem západním sousedu.¹²⁾ Zenkl s tímto pojmem neshodl a žádal, aby byl nahrazen pojmem nepřítele. Za nepřítele pova-

¹⁰⁾ VHA, ond Hlavní štáb 2. odd., čj. 9900, taj., 1946.

¹¹⁾ Archiv čs. armády, Olomouc, fond 01508, čj. 1250, taj. vel. 1946. Ze nebezpečí z Německa hrozilo, o tom svědčí zpráva plk. Podhory. Měl počátkem r. 1947 rozhovor s jedním americkým plukovníkem, který mu řekl, že měl diskusi s německou generalitou a prohlásil: „Jsem přesvědčen, že v příští válce porazí Rusy velmi rozhodně. Budou mít lepší spojení, kterých neměli v této válce a lepší zbraně.“ VHA, fond Hlavní štáb 2. odd. čj. 6138, taj., 1947.

¹²⁾ VHA, fond NROS, čj. 967, dův., 1947.

žoval i ty státy, které sousedily s ČSR na severu a jihu. Řekl, že obrana ČSR musí být zabezpečena „...proti všem nepřátelským útokům... ze severu i jihu...“¹³⁾ Klement Gottwald takovou formulaci odmítl a řekl:

„Německo zůstává i nadále naším hlavním nepřítelem a je věcí vlády vésti takovou zahraniční politiku, abychom pomocí našich slovanských spojenců na východě, si co nejvíce kryli svoje boky, a což se již stalo.“¹⁴⁾

Hlavní nepřítel byl jasně stanoven. Z toho vyplývalo, že Čechy ponesou hlavní tíhu při obraně. V případě anšlusu Rakouska by byl nutný i obranný boj na jižní Moravě na směru Vídeň—Ostrava. Pro zahraniční politiku ČSR to znamenalo snazit se zajistit neutralitu Rakouska.

Současně s diskusí o postavení ČSR, spojenců a o hlavním nepříteli, byla uvažována i otázka charakteru příští války. Přestože bylo po válce, bylo nezbytné o ní přemýšlet a dělat závěry. Výchozí základem musely být zkušenosti poslední války. Především bylo nutné hledat pokrokové prvky v poslední válce a ty spojit s technickým rozvojem v zemi a ve světě.

Významným novým prvkem na konci druhé světové války bylo použití jaderné zbraně. Na konci roku 1945 začala i u nás o této zbraně a o její podstatě diskutovat. Ovšem, tak jako ve světě docházelo k přeceňování nebo podceňování této zbraně, tak tomu bylo i u nás. Např. ve zprávě zpracované druhým oddělením pro potřeby hlavního štábu se píše: „...vynález jaderné pumy nepředstavuje nijaký revoluční objev ve vědě...“¹⁵⁾ Vliv jaderných zbraní na válku mohl rozpracovat pouze velmocí. To se také dělo. Naším úkolem bylo pečlivě sledovat a vyhodnocovat dosažené výsledky.

Hluběji bylo zapotřebí promyslet charakter budoucí války na hlavním štábu v souvislosti s vytyčením úkolů pro činnost druhého oddělení, jehož práce musela vycházet z nejobecnějších rysů vojenské doktríny. Jen tak mohla být jeho práce úspěšná.

V situačním náčrtu o postavení 2. oddělení je budoucí válka charakterizována jako totální a dlouhodobá.¹⁶⁾ Zřejmě se přitom vycházelo ze zkušeností poslední války. Rozhodující konflikt se může odehrát jen mezi prostorově velkými partnery. Otázka času bude úměrná prostorové

rozloze. Vycházelo se z toho, že rozhodující boje se budou odehrávat v blízkosti hranic ČSR a že naše armáda bude součástí armád východního světa. To znamenalo, že naše armáda nebude určena „...k samostatným strategickým a taktickým akcím...“¹⁷⁾

Předvídání příštího konfliktu, místa bojů, posuzování činnosti naší armády a otázka času — mají platnost dodnes. Chybné však bylo pojetí, že naše armáda není určena k samostatným taktickým akcím. Toto bylo nutno ohraničit časově. Do příchodu spojenců musela nezbytně samostatně bránit hranice. To konečně vyvrátil poslední požadavek na naši armádu, a to: „...bude mít v každém případě taktiku účinnou...“¹⁸⁾

To znamenalo, že od počátku konfliktu se počítalo s útočnými akcemi. Svědčí o tom i skutečnost, že 1. 1. 1946 byla dočasně zřízena tzv. „Instrukční skupina hlavního štábu“. Byla složena z velitelů, kteří měli odejet studovat do SSSR.¹⁹⁾

Úkolem skupiny bylo předat štábům divizí, sborů a oblastí bojové zkušenosti našich jednotek a Rudé armády, zásady soudobého taktického použití jednotlivých druhů zbraní, podat obraz soudobého boje, spolupráci zbraní a vedení písemností. Na závěr pak měla připravit a řídit se štáby velitelské cvičení na mapě na téma: „Sbor při průlomu, boj v hloubce, obklíčení a zničení nepřítele“. Koncem ledna 1946 bylo organizováno týdenní zaměstnání; z něj polovina byla věnována teoretickým otázkám a polovina cvičení na mapě na úrovni sboru.

Nebýlo to v rozporu s představou o obraně českého čtverce? Nebo to byl jen zdánlivý rozpor? Náš prvořadý úkol byl obranný, časově a prostorově omezený. Časově byl omezený do příchodu hlavních spojeneckých sil, prostorově malou hloubkou a důležitostí našich center Plzně a Prahy. Samostatné útočné akce naší armády bez spojenců na počátku válečných operací proti Německu nemohly mít na ději na úspěch. To proto, že naše síly nebyly úměrně vzdáleným důležitým cílům vzhledem k omezeným možnostem.

Zpočátku byl řešen úkol obrany Čech a Moravy jen defenzivně. Po příchodu spojenců mělo dojít k přechodu do ofenzivy. Z tohoto hlediska pak uvedené cvičení bylo jen ve zdánlivém rozporu. Konečně úkolem bylo také předat bojové zkušenosti z války — a ty byly útočného cha-

¹³⁾ Tamtéž.

¹⁴⁾ Tamtéž.

¹⁵⁾ VHA, fond NHŠ, čj. 261, tj., 1945.

¹⁶⁾ VHA, fond NHŠ, čj. 659, taj., 1945.

¹⁷⁾ Tamtéž.

¹⁸⁾ Tamtéž.

¹⁹⁾ VHA, fond VKPR, čj. 2, taj., 1946.

akteru. Zdá se, že cílem bylo vnést útočného ducha do velitelského sboru. Vždyť se počítalo s přenesením obrany Čech na území mimo naše hranice a to vyžadovalo hned zpočátku útočné akce.

Přesto hlavním úkolem byla obrana a té bylo nutné věnovat pozornost především. Na to upozornil generál Fišera na jaře 1946:

„Je třeba si uvědomit, že velký úkol, který nás čeká, úkol „držet Čechy“ — je sám o sobě tak významný, že podaří-li se nám jej splnit, přineseme společnému válečnému úsilí tak velký vojenský (strategický) přínos...“²⁰⁾

V létě 1947 generál Drgač vypracoval pokyny pro práci oddělení strategie Vědeckého ústavu vojenského (VÚV). Pokyny vyšly pod názvem „Všeobecná instrukce pro oddělení strategie VÚV“. V této instrukci jsou v hlavních rysech načrtnuty všechny nejdůležitější problémy související s naší obranou. O které problémy šlo?

Při charakteristice budoucí války generál Drgač zdůrazňuje, že nepřítel bude usilovat o přenesení fronty do týlu, hlavně použitím výsadku, a to do hloubky taktické a operační. To znamená, že v příští válce nebude rozdílu mezi frontou a zázemím. Z toho byl učiněn závěr: budovat armádu polní a teritoriální. Úkolem armády polní mělo být uzavřít všechny vstupy do ČSR, tedy obrana hranic. Úkolem armády teritoriální bylo ničit nepřitele v týlu, a to vojenskými jednotkami, Svazem brannosti atd. Zde vidíme první náznak požadavku celého národa ve zbraní.

Generál Drgač uvažuje o charakteru příští války a úzce jej spojuje, tak jako všichni, s naší obranou:

„Z geografické naší situace a v rámci spojení slovanského bloku vyplývá pro nás časově první úkol: obrana. Skutečnost dnešní sovětské okupace Německa, horní části Rakouska a Maďarska nám tuto obranu usnadňuje v té míře, že je možno počítati s obranou na místě. Obrana na místě je však nutností i po skončení okupace západních prostorů naším spojencem a to tím více, že vyklizení Německa je otázkou nedohledné doby. Druhým důvodem proč nutno počítati s obranou je fakt, že ústup při stoupajícím významu tanků, mechanizovaných jednotek a letectva, by vedl k úplnému roztržení a zničení armády, nebo aspoň zničení její části.“²¹⁾

²⁰⁾ VHA, fond 1. podnáčelník NHS, čj. 75, dův. 1946.

²¹⁾ VHA, fond VÚV, čj. 8480, 1947.

Současně s tímto ujasňováním se velení armády zamýšlí i nad charakterem armády. Splnit všechny úkoly vyplývající z nového postavení a obrany ČSR vyžadovalo značné početnou armádu. Ale nejen to. Zkušenosti z poslední války také jasně ukázaly, čím se musí soudobé armády vyznačovat. Bojové operace, zejména ke konci 2. světové války, se vyznačovaly především svým rozsahem, hloubkou a tempem. Velení armády nemohlo nepřihlížet k těmto skutečnostem. Takovou armádu bylo nutné vybudovat. Šlo tedy o armádu moderní, vyznačující se vysokou mobilitou a pohyblivostí.

Dosažení tohoto cíle předpokládalo rozsáhlou motorizaci a mechanizaci armády. Bylo nutné, aby se v armádě odrazil dosažený stupeň světové techniky. To je ideální požadavek a byl splnitelný za předpokladu vysokého stupně rozvoje výrobních sil, ekonomického a surovinového bohatství země. Stupeň motorizace a mechanizace armády je dán silou každého státu, jeho ekonomickými možnostmi, popřípadě možnostmi koalice. Velení armády přihlíží k této rozhodující podmínce výstavby silné a moderní armády. Ale odpovědnost za obranu státu a za splnění požadavků spojení je silnější.

Od počátku budování pozemních sil zaměřila se pozornost na promyšlení otázky motorizace a mechanizace armády. Nešlo jen o všeobecnou motorizaci. Je pravda, že tím byl splněn požadavek pohyblivosti armády. Šlo především o to, aby bojové akce měly velký důraz a průbojnost; a to se týká hlavně bojových vozidel, neboť tankové a mechanizované jednotky jsou onou údernou silou, jež tvoří základ útočných operací.

Tak vznikla v naší armádě myšlenka mít silné tankové vojsko. Vyplývala nejen z ideje silné a moderní armády, ze zkušeností poslední války, ale i z nového pojetí obrany. Opuštění staré pozici obrany a přístup k novému pojetí, poskytoval široký prostor pro použití jednotlivých druhů zbraní, hlavně pak tankového vojska.

Generál Svoboda ve svém projevu 12. 12. 1945 v PNS rozebral postavení ČSR a učinil závěr, že určitou dobu se budeme muset bránit vlastními silami. Na základě toho vytyčil zásady pro budování armády. Kromě jiného řekl, že je nutné

„... organizovat silné tankové, motorizované a dělostřelecké jednotky, jež by byly schopné na počátku rychle zlikvidovat průlomové akce nepřitele, jednak v dalším průběhu boje by tvořily jádro pro vlastní rozhodující akce.“²²⁾

²²⁾ VHA, fond Pkm, čj. 2332, 1945.

Myšlenka silného tankového vojska byla dále rozvíjena tak, aby již v míru byly postaveny všechny mobilizační tankové jednotky. Zkušenosti z poslední války a malý prostor naší republiky vedl k tomu, že závěru docela oprávněně. Idea mít silné motorizované a tankové vojsko se nezměnila ani do února, ani po něm. Svědčí o tom závěry přednesené generálem Drgačem na zasedání NROS v květnu 1945 v souvislosti s připravovanou reorganizací armády. Rekl:

„Geografická situace ČSR a s tím související délka hranic s Německem a Rakouskem (1348 km) vedla v této organizaci k závěru mít již v míru silné motorizované a tanky vybavené zálohy, které by byly s to po rychlém doplnění na válečný počet zasáhnout na rozsáhlé obranné frontě po příchodu spojeneckých sil tam, kde by se tato potřeba ukázala.“²³⁾

Realizace myšlenky silného mechanizovaného a tankového vojska probíhala za konkrétních podmínek v armádě, ale hlavně ve statě. Její splnění bylo stále těžší, a to po všech stránkách. Ukazovalo se, že naše možnosti jsou nedostačující. Potřeba obrany ČSR, a to i z hlediska spojeneckého, si tuto ideu vynucuje splnit. Nastává zde rozpor, který není možné vyřešit vlastními silami, i když zde snaha je. Velení armády prokázalo velké úsilí dosáhnout co nejrychleji vysoké úrovně motorizace a mechanizace armády.

Vojenskoteoretické myšlení v r. 1947 dosáhlo dobré úrovně. Nové pojetí obrany, o které usilovalo velení armády, dostávalo víc a více konkrétní podobu. Byly promyšlené a ujasněné takové otázky jako postavení ČSR, spojenci, hlavní nepřítel, charakter příští války a budování soudobé armády. To vše se muselo odrazit v konkrétních výsledcích v armádě.

Prvním výsledkem bylo vydání polního řádu G-I-1 koncem r. 1947. Nešlo o řád definitivní, ale o návrh, který měl být po připomínkovém řízení zpracován do konečné podoby. V té době nebyl dosud nikde vydán nový polní řád. Návrh byl dán k dispozici vojskům, aby jej prakticky přezkoušeli. Definitivní úpravu měl dostat po zkušenostech a po srovnání s polními řády jiných armád.²⁴⁾

Polní řád je tedy správný, zobecňuje-li válečné zkušenosti a současně dává v nejobecnějších rysech nahlédnout do budoucna. My jsme vlastní bojové zkušenosti v širším měřítku neměli. Bylo nutné čer-

pat z válečných zkušeností našich spojenců. V této době nevyšly řády v SSSR, ani v USA či Anglii. Proč se spěchalo s jeho vydáním? Na tuto otázku nelze jednoznačně odpovědět.

Určitým podnětem byl dvouletý plán. V rámci dvouletého plánu byl v armádě zpracován plán vydání služebních knih.²⁵⁾ Staré služební předpisy nebyly zrušeny a tedy platily. Nová situace a budování nové armády si vyžadovala nové předpisy, což bylo do značné míry závislé na vypracování základního předpisu, kterým měl být polní řád. Z něj bylo možné a nutné vycházet při zpracování ostatních předpisů. Na druhé straně bylo třeba prosazovat nové metody a způsoby výchovy a výcviku. Tomu mělo rovněž napomoci vydání návrhu nového polního řádu.

K vydání návrhu polního řádu přednesl v září 1947 podplukovník Lomský k osvětovým důstojníkům přednášku na téma „Nové předpisy ve světle válečných zkušeností.“²⁶⁾

V první části hovořil o naší vojenské doktríně, která musí navázat na naše tradice a vzít v úvahu mentalitu národa. Musí odpovídat přirozeným zeměpisným podmínkám, v nichž budou vedeny operace. Dále poukázal na význam válečného potenciálu státu, z něhož je nutné vycházet při materiálně technickém vybavení armády a při volbě způsobu boje. Pokračoval o úloze a významu válečné techniky v jaderném věku, z čehož vyvozoval nutnost rozvoje vlastního výzkumu. Konečně hovořil o spojeneckých smlouvách proti Německu a jeho případným spojencům. Zdůraznil, že musíme být připraveni na to, že Němci budou chtít odvetu za porážku ve 2. světové válce. Rekl:

„Jsme první na ráně, neboť jsme bezprostředními sousedy Německa. Musíme počítat s tím, že Německo ve válečném konfliktu se pokusí silným jediným úderem zlikvidovat naši armádu, než přijdou na pomoc vojska sovětská.“²⁷⁾

Zde je vidět silný vliv zkušeností z poslední války, zejména jejího počátečního období. O budoucím charakteru války řekl:

„V budoucnu další rozvoj válečné techniky bude skýtat ještě lákavější předpoklady pro uskutečnění mohutnéhobleského přepadu. Válka opět nebude humaní a vedena totálními metodami, půjde o bytí a nebytí celého národa.“²⁸⁾

²³⁾ VHA, fond HŠVO, čj. 10949, dův., 1947.

²⁴⁾ VHA, fond NŠS, čj. 11818, 1947.

²⁵⁾ Tamtéž.

²⁶⁾ Tamtéž.

²³⁾ VHA, fond VKPR, čj. 113, taj., 1947.

²⁴⁾ VHA, fond NŠS, čj. 11818, 1947.

V druhé části přednášky hovořil o nových směrech v předpisech. Ke klasickým formám boje, jako byl útok a obrana, přibyla nová forma — střetný boj jako zvláštní druh boje. Útok měl stejné fáze válečné útočné operace RA. Obrana však byla ve srovnání se starou zcela jinak pojata. O obraně prohlásil:

„...budeme rozeznávat obranu na místě a pohyblivou obranu. Musí vydržet mohutný útok vedený soustředěnými silami a prostředky. Obrana nesmí být překvapena...“²⁹⁾

Aby tento úkol obrana splnila, zdůraznil podplukovník Lomský, musí být protiletecká, protichemická a protitanková. Musí být připravena vést boj i s jinými prostředky, např. jadernými. Zvláštní pozornost měla být věnována obranné proti tankům. Dále hovořil o významu součinnosti všech zbraní v boji, o úloze člověka, o morálně politické výchově, které v návrhu nového řádu byla věnována celá jedna část, o partyzánském boji, který byl součástí naší vojenské doktriny.

Všechno to progresivní, k čemu vojenské teoretické myšlení dospělo, zahrnoval návrh polního řádu. Vydáním tohoto návrhu byla ukončena první etapa nového pojetí obrany ČSR.

Druhým reálným výsledkem vojensko-teoretických diskusí byla reorganizace na podzim 1947. Nebyla řešena jen na základě ujasnění si nového postavení ČSR v Evropě a její obrany. Do značné míry byla vyvolána těžkostmi, které vznikly v našem národním hospodářství.

Reorganizací armády se zabýval APS v březnu 1947 a s konečnou platností ji řehla a uzavřela NROS v červnu 1947. Prozatímní organizace armády z října 1945 se koncem r. 1947 změnila v první mírovou organizaci armády. Stalo se tak na základě nového pojetí obrany ČSR a zvážení hospodářské situace v zemi. Stav armády byl snížen ze 187 000 mužů na 155 000. Byla postavena polovina plánovaných vyšších svazků, a to o polovičních stavech. Byla přijata zásada stavět takové rámce, které umožní co nejrychlejší přechod na válečný stav.

Na závěr mohu říci, že značný stupeň demokratismu umožňoval, aby se rozvinulo vojenské teoretické myšlení. Od osvobození až do podzimu 1947 se vedly diskuse k základním problémům, souvisejícím s naší obranou. Podstatné problémy byly z velké části vyřešeny. Pojetí obrany bylo zcela odlišné oproti pojetí starému.

Nyní šlo o to nakolik se tyto rysy nového pojetí obrany realizovaly v armádě v jednotlivých druzích vojsk.

Nejvyšší rada obrany státu se usnesla, že mírová organizace armády bude pozůstat z sedmi pěších, tří rychlých divízi, čtyř samostatných brigád a jednoho tankového sboru. Tyto svazky měly rámcové jednotky, takže v případě mobilizace mohl se počet svazků zdvojnásobit. K mírové organizaci armády ještě patřily: osm leteckých divízi, jedna dělostřelecká divize a jiné pomocné zbraně.³⁰⁾

Není rozpor mezi tím, k čemu dospělo vojenské teoretické myšlení o novém pojetí obrany ČSR a mezi mírovou organizací armády? Odpovídala tato organizace plně obraně republiky a závazkům vyplývajícím ze spojeneckých smluv?

Pokud na nové organizaci vidíme jen snížení počtu armády a v důsledku toho i snížení počtu vyšších svazků, pak můžeme odpovědět ano, rozpor zde je. Jen tento fakt k odpovědi nestačí. Musíme vzít v úvahu další okolnosti, a to: obrana hranic se značně zkrátila tím, že byla uzavřena spojenecká smlouva s Polskem a právě probíhala jednání o podobnou smlouvu s Maďarskem. V důsledku toho se těžiště obrany soustředilo na hranice s Německem a Rakouskem. Vybavení armády bojovou technikou se vcelku zlepšovalo. Snížení počtu vyšších svazků se uskutečňovalo od českého čtvrtce na východ. Nová dislokace odpovídala obraně ČSR.³¹⁾

Z toho všeho vyplývá, že jde o zdánlivý rozpor. Armáda v nové organizaci odrážela požadavky obrany republiky a tím i požadavky spojenců.

Koncem srpna 1947 podepsal prezident Beneš rozkaz o mírovém složení armády. Tento proces se mohl realizovat až po nástupu nováček a vyžadoval určité doby. Po dobu reorganizace se s armádou nemohlo počítat. NROS při přípravě návrhu pro usnesení vlády na to pamatovala:

Vláda uznává, že přechod na novou organizaci branné moci bude se zřetelem k nutným změnám osobním, materiálním a administrativním možný nejdříve 1. 10. 1947 a že do února 1948 v důsledku toho nebude možné s brannou mocí počítat pro jakékoli akce.³²⁾

²⁹⁾ Tamtéž.

³⁰⁾ VHA, fond NROS, čj. 987, dův., 1947.

³¹⁾ Tamtéž.

³²⁾ VHA, fond VKPR, čj. 113, taj., 1947.

Pro další rozvoj vojenského teoretického myšlení byla významná hypotéza, kterou vytyčil Státní úřad plánovací pro novou X-letku. Na poradě generálního sekretariátu obrany státu bylo v úvodu řečeno:

„Hospodářská X-letka, která bude programově navazovat na nynější dvouletý plán, má se podle názorů SÚP vytyčit jako obecný předpoklad naprostého vyloučení jakéhokoli branného konfliktu v plánovaném období 12 let.“³³⁾

Článek je součástí mé kandidátské práce. Vybral jsem některé otázky, které souvisely s novým pojetím obrany Československa a na nich ukazují rozvoj a stupeň vojenského teoretického myšlení. Jsem si vědom, že by bylo potřebné hlouběji rozebrat tyto a další otázky, které by ukázaly vývoj vojenského teoretického myšlení v celé jeho šíři. Vzhledem k nedostatku místa jsem se těmito otázkami hlouběji a šířeji nezabýval. Domnívám se, že i v tomto stručném podání svůj účel splní.

Válku je třeba vést doopravdy, nebo ji vůbec nevést. Střední cesty tu být nemůže. Když nám ji němečtí imperialisté vnucují, je naší svatou povinností střízlivě zhodnotit naši situaci, zvážit síly a přezkoumat hospodářský mechanismus. Všechno to se musí udělat s rychlostí, kterou vyžaduje válečná doba, neboť jakékoli prodlení se v naší nynější situaci „rovná smrti“.

³³⁾ VHA, fond VTČ, čj. 15499, taj., 1947.